

ב. עוד בענין 'שלא במקומו כמקומו דמי' בגדר הדין ובאם אכל הבשר, אם חייב משום הלאו של אכילת בשר קודם זריקה – ע' בחדושי הגר"י; חזו"א זבחים ז; אחיעזר ח"ג נד; קהלות יעקב; ברכת מרדכי ח"ב יא,ה ואילך.

(ע"ב) 'לא נחלקו אלא בניתנין לפנים שנתנן בחוץ, בחוץ שנתנן לפנים, שר' יוסי אומר: יאספנו ור' שמעון אומר: לא יאספנו' – יש מי שצדד למחוק 'בחוץ שנתנן בפנים', שהרי כבר נפסל

הדם מיד בכניסתו להיכל, וכיצד יאספנו לזורקו על המזבח (צאן קדשים).
ויש שכתבו שניתן להעמיד בשאר זבחים חוץ מחטאת, ואליבא דרבנן (פא:): שלא נפסל אלא דם החטאת (טהרת הקדש ועוד. וכעין זה כתב ב'זבח תודה' במשנתנו, על הניתנין בחוץ שנתנן בפנים, שלשמואל – כיפר).
ויש שתצו על פי דברי הרמב"ם (פסוה"מ ב, ג), שלא נפסל הדם אלא כשנכנס דרך פתח אהל מועד, אבל נכנס בפשפש או מן הגג וכדומה – כשר. הרי שיש אופנים ששייך לאספו ולזרוקו (יד דוד ועוד).

כתבו המפרשים שיש לגרוס: 'שר' יוסי אומר: לא יאספנו ור' שמעון אומר יאספנו' כדלעיל (עפ"י ברכת הזבח; חק נתן).

'האי רצפה והאי כלי שרת' – לענין הגדרת מזבח החיצון כ'כלי שרת' או כבנין, ועל מש"כ כאן רש"י שמוזב החיצון לא נמשח – ע"ע ברמב"ן ובמאור ע"ז נב (לענין דין מועל אחר מועל); משך חכמה תשא ל, י. וע"ע שם פקודי מ, י; הר צבי כאן; הגהות חשק שלמה; בית ישי לב; שבט הלוי ח"א ר וח"ה עט פא וח"ו צג; חונן דעה יומא מז.

*

מחשבת פיגול בהקרבת הנפש

כה מתאר עד ראייה, הרב אפרים אשרי, את שעותיו האחרונות של הגאון הצדיק רבי אלחנן וסרמן זצ"ל, עם חבריו ותלמידיו – עת שיצאו להורג ע"י הצורר הנאצי ימ"ש, כשהופסקו מלימודם במסכת נדה (מובא בפתחה ל'קובץ שיעורים' ח"א):

ר' אלחנן דבר בשקט תוך מנוחה נפשית כתמיד, אף קולו לא השתנה במאומה. ארשת פניו הביעה רצינות, אך רגילה. בדבורו לא הרגישו כל נימה פרטית, לא ניסה אף להפרד מבנו ר' נפתלי. שיחתו היתה מכוונת לכולם, לכלל ישראל:

במרומים מחשיבים אותנו כצדיקים, כנראה, כי נבחרנו לכפר בגופותינו על כלל ישראל, אי לזאת אנו צריכים לשוב לה' בתשובה שלימה ומיד במקום... הזמן קצר, הדרך למבצר התשיעי (מקום הטבח של קדושי סלבודקה קובנה) קרובה. עלינו לדעת כי קרבנותינו יעלו יותר לרצון ע"י התשובה, ועל ידי כך נציל את חייהם של אחינו ואחיותינו באמריקה...

שלא תעלה ברעיונו איזו שהיא מחשבת פסול ח"ו, שהיא כפיגול ופוסלת את הקרבן. אנו מקיימים עתה את המצוה הכי גדולה. 'באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה' – האש היוקדת את גופותינו היא האש שתחזור ותקים מחדש את בית ישראל'.

דף כח

'מאי קמ"ל עור אליה דמי, תנינא... איצטריך, סד"א הני מילי לענין טומאה דרכיך מצטרף, אבל הכא אימא למשחה – לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלין...' – לכאורה נראה שענין 'למשחה'

קיים גם באכילת בעלים, לא רק במתנות כהונה, שהרי בכל הזבחים קיימינן, אף בשלמים הנאכלים על ידי בעליהם. וקשה ממה שמבואר מדברי התוס' (להלן עה: ד"ה בכור) שאין דין 'למשחה' אלא במתנות כהונה. וכן משמע מלשון הרמב"ם.

אך נראה שניתן לפרש כאן בגדי של חטאת הנאכל על ידי הכהנים, ולא גדי של שלמים. וזהו החידוש שמשמיענו שאפילו בחטאת הנאכלת לכהנים ודינם לאכול כדרך המלכים, נידון העור כבשר אע"פ שאין המלכים אוכלים (מתוך אבי עזרי ביכורים [תליתאה] ט, כב – בשם הגרמ"מ שולזינגר שליט"א).
ע"ע להלן בדף לה במש"כ שם אודות מחשבת פיגול בדבר שאין מצוה באכילתו.

– אם היה משמיענו רק כאן, היה מקום לומר להפך; דוקא לענין אכילת קדשים נחשב עור האליה כבשר משום הפסד קדשים ומצות אכילתם, הלכך כל שנאכל אפילו בדוחק נחשב כאוכל, אבל בחולין, רוב בני אדם אינם אוכלים אותו ולא ייחשב אוכל (שפת אמת).

'מיתבי, השוחט את העולה... ואיבעית אימא תני זבח' – הרמב"ם פסק כרב הונא [שלשיטתו המשנה מיושבת ביתר פשיטות. והוא גם רבו של רב חסדא (ע' ב"מ לג) ואין הלכה כתלמיד במקום הרב. וגם מפני שרבא שהוא בתרא, מפרש שיטתו], שעור האליה אינו מוקטר כאליה, אלא דינו כשאר בשר הנאכל. ואולם עור בית הפרסות ועור הראש של עגל הרך – אינם מטמאים טומאת אוכלין, שאין הלכה כאלעזר בן יהודה אלא כתנא קמא. ולענין עור בית הבושת קצת משמע שלא נחלקו בזה התנאים ולפי כולם דינם כבשר. ואולם רש"י בחולין (קכב: ד"ה להביא) כתב שתנא קמא חולק. וצע"ק (עפ"י קרן אורה; זבח תודה. וע' גם בפרוש המשנה לרמב"ם שפסק כרב הונא).

[מש"כ שיש לפסוק כרב הונא כנגד רב חסדא – כן כתבו הראשונים; ערי"ף ורא"ש רפט"ז דשבת וברא"ש שם קכח; רי"ף ורבנו יונה ברכות כה].

וכיו"ב כתב בשפת אמת, אלא שצדד לומר עפ"י לשון הרמב"ם שעור האליה בעולה אינה קריבה אלא מופשטת עם שאר העור. אך כתב שלדינא אין נראה להוציא מפשט הסוגיא המורה להפך. וכן שאר האחרונים נקטו בפשיטות שעור האליה דינה כבשר לכל דבר. וכן כתב הרי"ד בפסקיו. וע"ע חזו"א יא,ו; אגרות משה או"ח ח"ד עו.

'פיגול – זהו חוץ למקומו' – מפני ש'חוץ למקומו' דומה ל'חוץ לזמנו', לכך מעמיד את הכתוב 'פיגול' בזה ולא בשאר פסולין. ובתורת כהנים רוצה ללמוד חוץ למקומו מחוץ לזמנו (קרן אורה).

(ע"ב) אף הרצאת פסול עד שיקרבו כל מתיריו' – ע' במצוין לעיל כו, האם מיעוט זה נאמר רק לגבי חיוב כרת, או גם לענין איסור אכילת פסולי המוקדשים.

דף בט

'אי מהתם הוה אמינא שלישי – פרט, פגול – כלל, ונעשה כלל מוסף על הפרט ואיתרבו שאר מקומות, קא משמע לן' – אע"פ שגם בפרשת קדושים כתוב 'שלישי' ו'פיגול', אין לומר גם כאן נדרוש פרט וכלל, שאם כן מה בא הכתוב הזה ללמדנו – אלא ודאי בא להשמיענו שאותו 'פיגול' אינו כלל המוסף על הפרט (חק נתן).

– פסול כשאר מחשבת 'חוץ למקומו' (עפ"י תוס'). ולדעת הר"ר יו"ט (בתוס' כט. ד"ה למקום) גם לרבי יוחנן כשר.

חישב לזרוק כן לאחר זמנו – פסול, ואין בו כרת לאוכלו.
לשמואל, העמידו זאת בשיטת רבי יהודה הפוסל את הזבח במחשבת הינוח לאחר זמן, אבל לדעת חכמים החולקים – כשר, לפי שאין הפיגול גורם איסורו. וכן נראית דעת הראב"ד להלכה (פסוה"מ טו, ע"ש בכס"מ).

ה. נתן דם או קומץ על המזבח הפנימי – המזבח מקדשם ולא ירדו ממנו.

ו. נתן קטורת זרה (= קטורת שנידבה, שלא התיר הכתוב אלא קטורת הציבור בשחר ובערב) על מזבח הפנימי – מקדש. ע' שטמ"ק שני פירושים; האם מקדש לענין זה שלא ירדו או שאם עלו אח"כ על החיצון – לא ירדו. וע' חו"א ליקוטים א,ו.

על המזבח החיצון – לא קידש, היות ואינו כלי שרת אלא בנין אבנים (שלא נמשח. רש"י), אין קדושתו חמורה לקדש דבר שאינו ראוי לו כלל.

דף כח

מה. א. מה דינה של האליה ועורה, בכבש ובגדי, בזבחים הנאכלים ובעולה?
ב. המחשב בעבודתו לאכול את האליה או את עורה חוץ לזמנו – מה דין הקרבן ומה דין האוכלו?
ג. באלו אופנים המחשבה מפגלת את הקרבן לענין חיוב כרת לאדם שיאכלנו, ובאלו אופנים המחשבה פוסלת אבל אין 'כרת' לאוכל?
א. בקרבן עולה, האליה ועורה מוקטרים על המזבח כשאר הבשר, בין בכבש בין בגדי [ואין עור האליה כשאר העור המופשט קודם ההקטרה אלא דינו כבשר].
בזבחים הנאכלים; אליה הכבש – מוקטרת על המזבח כמפורש בכתוב. ואילו אליה העז – אינה קריבה. עור האליה בכבש – לדעת שמואל ורב חסדא: קרב כאליה. ולרב הונא אינו כאליה (חלבו האליה – ולא עור האליה. רבא) ונאכל כשאר הבשר. ובגדי עזים לכל הדעות דינו כבשר שנאכל. הרמב"ם פסק כרב הונא שעור האליה אינו כאליה.

ב. המחשב על האליה או על עורה לאכלם חוץ לזמנו, לפי הדעות ובאופנים שדינם להאכל – הרי במחשבתו חל דין 'פיגול' והאוכלו ב'כרת'.
בכל האופנים שדינם להיקרב על המזבח – באנו למחלוקת תנאים; לדעת חכמים – כשר, שאין מחשבים מאכילת מזבח לאכילת אדם. ולרבי אליעזר הקרבן פסול ודינו בכרת (כן דעת שמואל בבאור משנתנו. ויש סוברים שלר' אליעזר פסול ואין בו כרת. עתוס').

ג. אין חיוב 'כרת' לאוכל את הזבח שנפסל במחשבה אלא במחשבת 'חוץ לזמנו', כשחשב בשעת העבודות המתירות אודות אכילת אדם או אכילת מזבח, שייעשו חוץ לזמנם.
ודוקא בקרבנות שיש בהם מפגל ומתפגל (כשלמים, שבהם נאמר דין פיגול בתורה), ולא בדברים שהם מתירים את עצמם, כגון מנחת כהן ומנחת נסכים.

ודוקא כשקרבנו כל מתיריו בהכשר, שלא היה בו פסול אחר. ושלא ערב מחשבות פסול אחרות [ושאין דבר אחר גרם לו איסור אכילה. כדלעיל כו.] – אבל בכל שאר האופנים וכן בשאר מחשבות פסול, כגון 'חוי' למקומו' או מחשבת 'שלא לשמה' בפסול ובחטאת – פסול ואין בו כרת.

דפים כח – כט

מו. מה דרשו בסוגיתנו מן הכתוב בסדר צו: ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה המקריב אתו לא יחשב לו פגול יהיה והנפש האכלת ממנו עונה תשא, וכן מן הפסוק המקביל בפרשת קדושים תהיו?

למסקנא, כך דרש רבא:

האכל יאכל – בשתי אכילות הכתוב מדבר, אכילת אדם ואכילת מזבח.

מבשר זבח שלמיו – מה שלמים מפגלים ומתפגלים, אף כל מפגלים ומתפגלים. לאפוקי דברים שמתירים את עצמם, כנ"ל.

ביום השלישי – זה חוי' לזמנו.

לא ירצה – כהרצאת כשר כן הרצאת פסול, כלומר אינו נעשה 'פיגול' אלא כשקרבנו כל מתיריו – לאחר הוריקה.

המקריב – בהקרבה הוא נפסל ולא בשלישי. כלומר כשחשב בשעת ההקרבה על חוי' לזמנו. ואין מדובר כשנותר ממש בשלישי.

אתו – בזבח הכתוב מדבר, שהוא נפסל ולא הכהן. כן דרש רבי אליעזר. ובן עזאי מיעט מאתו מאחר נדרו, שאינו ב'לא ירצה'.

לא יחשב – לא יערב בו מחשבות אחרות, שאם ערב מחשבות-פסול – יצא מידי פיגול. מכאן למחשבות שמוציאות זו מזו. אחרים אומרים: במחשבה הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי. רב מרי שנה: מכאן לאזהרה למחשב בקדשים [וגם לוקה אליבא דר' יהודה].

[המקריב אתו לא יחשב – אין מחשבה פוסלת אלא במי שראוי להקרבה, ולא בפסולין. רש"י להלן לב. וע"ש ברש"י ובחדו' הגר"ס].

פגול – זה חוי' למקומו.

יהיה – מלמד שמצטרפים זה עם זה (-) הויה אחת לשתיהן, מלמד שחצאי שיעוריהן מצטרפים לפסול את הקרבן), כגון חשב לאכול כחצי זית בחוי' וכחצי למחר.

והנפש האכלת ממנו – מאחד מהם, ואיזה זה חוי' לזמנו [דגמר 'עון' 'עון' מנותר, שדומה לו בו"ב – זמן ובמה].

עונה תשא – ולמדנו נשיאות עוון בגזרה שוה מנותר, שהאוכלו ב'כרת'.

המקרא שנאמר בו 'שלישי' בסדר קדושים מלמד שאין מחשבה פוסלת אלא במקום 'משולש' בדם בבשר ובאימורין.

א. כמה פירושים נאמרו בה: רש"י פרש שאין מחשבת 'חוי' למקומו' פוסלת אם חשב על ההיכל – מקום שאין שם כל השלשה הללו.

ויש מפרשים: אין מחשבה פוסלת אלא במזבח החיצון שיש בו דם בשר ואימורין, ולא בפנימי. והתוס' דחו פירוש זה.